

pactos de la Moncloa // Transición política y consolidación democrática. España - P.487-494; 19. Процесс политической демократизации в современной Испании. (Обзор) // Реферативный журнал: История. - 1989.- №5. - С.95.

О.Л.Неприцький

**В П Р О В А Д Ж Е Н Н Я В К Р А Ї Н А Х - Ч Л Е Н А Х Є С Є Д И Н О Ї Г Р О Ш О В О Ї О Д И Н И Ц І Т А
Р Е А К Ц І Я В Е Л И К О Б Р И Т А Н І Ї**

У розвитку світового суспільства останніх десятиліть домінують процеси міжнародної економічної та політичної інтеграції. Вони визначають напрямки інтернаціоналізації господарського життя на сучасному етапі, впливають на конкурентоспроможність тієї чи іншої країни на світових ринках та в політичному житті. Міжнародна інтеграція мала неабиякий вплив на визначення пріоритетів та стратегічних інтересів всіх країн і регіонів світу. Кожна країна змушена вивчати цей історичний досвід і спиратись на нього в розробці своїх стратегічних планів.

Міжнародна економічна інтеграція як явище характеризується відсутністю будь-яких форм дискримінації іноземних партнерів у кожній із національних економік, а як процес, виявляється в стиранні відмінностей між економічними суб'єктами різних країн. На мікрорівні шляхами горизонтальної і вертикальної взаємодії формуються інтернаціональні (внутрішньокорпоративні) ринки факторів виробництва, виникають і розвиваються, домінуючи у сучасній економіці, транснаціональні корпорації. На макрорівні інтеграція розвивається на основі створення економічних об'єднань країн з тим чи іншим ступенем узгодження їх національних політик (зони преференційної і вільної торгівлі, митні союзи, спільні ринки, економічні і валютні союзи, політичні союзи). Розвиток економічного регіоналізму в умовах переважно глобальної орієнтації транснаціональних корпорацій якісно видозмінює масштаби, структуру і динаміку інтернаціоналізації.¹

Джерелом сили, що штовхає інтеграційні процеси в кінці ХХ століття, стали вже сформовані міжнародні об'єднання. Європейський Союз (ЄС) зараз є одним з провідних економічних і політичних центрів сучасного світу. Він об'єднує п'ятнадцять політично та економічно потужних європейських держав з кількістю населення понад 375 млн.

З 1 січня 1999 р., після введення єдиної грошової одиниці євро, та створення системи національних банків на чолі з Європейським центральним банком, фактично почався якісно новий етап в історії валютного союзу країн-членів угруповання. Якщо розглядати історію євро в контексті зародження та реалізації ідеї єдиної Європи, виявиться, що європейська цивілізація йшла до єдиної валюти понад півтори тисячі років.²

Треба відзначити особливу роль католицької церкви у виробленні перших ідей європейської інтеграції. Вони з'явилися завдяки католицькому універсалізму. Саме церква ще в ранньому середньовіччі стала ланкою зв'язку, об'єднуючим початком європейського життя.

2

Уява всіх католицьких служителів, що займались розробкою планів об'єднання Європи, малювала майбутню Європу під єдиною владою Папи Римського. Однак принципи верховенства духовної влади над світською не могли бути реалізованими через об'єктивні історичні причини, головні з яких - падіння авторитету Папського престолу та розділення церкви на Східну і Західну. До того ж реальна територія та населення завжди належали королям, а не Папам. Політичні амбіції монархів були далеко на меншими, ніж папські.

Тож перші інтеграційні процеси в Західній Європі здійснювались силою зброї, а їх ініціаторами ставали короновані особи, що прагнули загарбати якомога більше земель. Як відомо, першим "Батьком Європи" був франкський король Карл Великий (768-814), коронований у 800 р. імператором Римської імперії. Для багатьох зараз здається містичним збігом той факт, що першопочаткові кордони Європейської економічної співдружності, створені Німеччиною, Італією та країнами Бенілюксу в 1957 р., майже

збігалися з кордонами імперії Карла.³ "Імператор римський, король франків і лабradorів" з франкської династії Каролінгів увів в обіг і першу "європейську валюту" - срібний фунт. Саме в той час оформлюється так звана "каролінгська грошово-вагова система", основною одиницею якої до XI ст. залишався фунт Карла Великого" (408 г срібла). Структура цієї системи була перейнята багатьма країнами. Наприклад, грошова система Англії була точним її повторенням до 15 лютого 1971 р. - часу, коли в цій країні була введена десятирічна система. Не випадково в XIX столітті автор одного з проєктів створення загальноєвропейської валюти запропонував назвати її "шарлемань" (в латинській транскрипції Charlemagne - ім'я Карла Великого.⁴ Однак імперія Карла Великого виявилась недовговічною й була розділена Верденським договором у 843 р.

Проте всі спроби збройного об'єднання Європи зазнали поразки й показали безперспективність силового методу реалізації "ідеї Європи". Навіть певною мірою "благородна", "європейська федеральна система" Наполеона Бонапарта, яка згідно з планами імператора Франції повинна була мати не лише єдиний кодекс законів, спільну армію, систему мір та ваг, але й єдину грошову одиницю.

Останньою такою спробою були намагання Третього Рейху встановити своє світове панування. А рейхсмарка мала стати єдиною валютою. Фашистська ідеологія активно використовувала європейські ідеї та гасла. Але нацистський "європеїзм" проіснував лише декілька років, а "ідея Європи" відверто експлуатувалась як така, що могла бути вигідно протиставленою азійському більшовизму та англо-американському імперіалізму.

Після другої світової війни політична та економічна інтеграція пішла іншим шляхом. Вона стала орієнтована не на загарбання і підкорення одними країнами інших, а на кооперацію, базовану на взаємовигідній економічній та політичній співпраці. Для прориву в напрямку валютної інтеграції знадобилась зміна парадигм у західній економічній думці. Кейнсіанські рецепти, які використовувались раніше, не завжди враховували зовнішньополітичні процеси. Переломним у цьому відношенні виявився кінець 70-х років, коли монетаризм почав свій бурхливий розвиток завдяки приходу неокласичної теорії на зміну кейнсіанству та неокейнсіанству. Політика стимулювання сукупного попиту та пом'якшення циклічних коливань валют відійшла на другий план, а першочерговою метою стала боротьба з інфляцією та забезпечення стабільності кредитно-грошової системи. Валютна стабільність стала розглядатися як обов'язкова передумова досягнення головної цілі економічної політики - стабільності цін. Популярності ідеї монетаризму також сприяв розвиток господарської кон'юнктури.

Гостро постало питання досягнення конвертованості валют та розрахунків в середині ЄС. На початку 1958 р. ЄС заснував Валютний комітет, який мав переглянути економічну та фінансову ситуацію, і в 1964 р. він створив Комітет голів центральних банків. З 1 січня 1959 р. почав функціонувати Європейський Валютний Союз.

Прагнення країн Європейського співтовариства до координації кредитно-грошової політики та забезпечення стабільних валютних курсів було зумовлене трьома мотивами. Перший відображав політичні зміни у світовій економіці, другий - надії на еволюцію Європейського співтовариства, третій - адміністративні проблеми, які викликали зміни валютних курсів у державах - членах ЄС.⁵

1969 р. в Гаазі уряди країн-членів ЄС доручили П'єру Вернеру, прем'єр-міністру та міністру фінансів Люксембургу, очолити групу експертів по розробці такого плану. Звіт Вернера був завершений в 1970 р. і передбачав створення валютного союзу до 1980 р.⁶

В грудні 1978 р. в Брюсселі керівники восьми країн ЄЕС (за винятком Великобританії), з ініціативи лідерів Франції та ФРН - канцлера Гельмута Шмідта та президента Валері Жискар д'Естена, вирішили створити Європейську валютну систему (ЄВС). Угода про ЄВС вступила в силу 13 березня 1979 р.

Європейська валютна система дійсно стала справжнім проривом в галузі валютної інтеграції, оскільки дозволила вирішувати проблеми, що потребували колективного

прийняття рішень, в силу інтеграційних процесів, що вже мали місце. Відтоді європейські країни вперше вирішили будувати свою валютну політику самостійно, залишаючись важливою частиною світової валютної системи. Пануючою стала орієнтація на стабільність власних валют європейських держав. Систему узгоджених коливань змінила більш структурована система стрижнем котрої стала принципово нова колективна розрахункова одиниця - ЕКЮ, що являла собою "кошик валют" всіх країн - учасниць ЄВС. І головне - Європейська валютна система стала безпрецедентним кроком свідомої передачі в колективне розпорядження значної частини національного суверенітету в сфері валютної політики.

Варто також відзначити, що успіху ЄВС сприяли і деякі зовнішні фактори: непогана економічна кон'юнктура та, звичайно ж, інтенсифікація інтеграційних процесів у політичному житті.

Але' Європа не була одностайною у своєму прагненні валютного союзу. Великобританія, зокрема, завжди займала обережну позицію в цьому питанні.

У Великобританії введення єдиної валюти розглядалось, передовсім, не як економічне досягнення, а як політичне,⁷ таке, що було продиктоване бажанням поглибити політичну інтеграцію Європи, а не економічними завданнями, навіть якщо такі завдання, як поточні, й будуть досягнуті.

В кінці 80-х Маргарет Тетчер, прем'єр-міністр Великобританії, сказала: "Центрального банку Європи не буде, поки я жива". Ця категорична заява достатньо наочно показує гостроту суперечок навколо ідеї валютного союзу у Великобританії.

Маргарет Тетчер в серії виступів рішуче відкинула саму думку про політичну інтеграцію країн - членів ЄС та створення нової наддержави на континенті. За її словами, співпраця між державами Співтовариства - якою б тісною вона не була у всіх сферах - не повинна ставити під загрозу їх політичну незалежність та національний суверенітет. "Добровільна й активна співпраця між незалежними суверенними державами - кращий спосіб успішного будівництва Європейського співтовариства", - сказала вона восени 1988р. в бельгійському місті Брюгге.⁸

Можна виділити декілька основних моментів, які пояснюють, чому Великобританія займала таку відверто недоброзичливу позицію до валютної інтеграції.

Великобританія завжди відокремлювала себе від континентальної Європи. Вона має сильні історичні, культурні, економічні та військові зв'язки зі Сполученими Штатами Америки. Перед Лондоном постала і залишається дилема: Брюссель чи Вашингтон. На сьогодні, через півстоліття після активізації інтеграційних процесів у Європі Великобританія отримує з США вдвічі більше інвестицій, ніж з країн Європейського Союзу. В той же час Великобританія займає лідируючі позиції серед європейських партнерів Америки.

Не будучи орієнтованою на Європу, Великобританія першою опинилась поза процесами західноєвропейської інтеграції, що почались в 50-х рр.. Вона не лише не виявилась серед країн-засновників Спільного ринку, що підписали Римський договір в 1957 р., але навіть намагалась протиставити йому власну Європейську Асоціацію Вільної Торгівлі. Спроба, щоправда, не завершилася успіхом, і пізніше Великобританія змушена була проситись в ЄС.

Уряд Тетчер, прийшовши до влади в 1979 р., зробив ставку на індивідуалізм та вільну конкуренцію, зменшивши витрати на соціальне забезпечення. (М.Тетчер належить відома фраза: "Немає такого поняття, як суспільство, існують лише індивідууми".) Консерватори почали активно втілювати реформи у всіх сферах суспільного життя - це денационалізація підприємств, пільги бізнесу тощо. Реформи спрямовувались на звільнення ініціативи й творчої енергії людини від регулюючих пут держави.

Ці заходи дали позитивні результати. Запрацювали економіка, зменшився рівень безробіття, подолано інфляцію, яка гіри лейбористах сягала двозначних чисел. Економічне піднесення підвищило прибутки населення та забезпечило підтримку консервативної

партії з боку значної частини виборців, про що говорять перемоги на чотирьох парламентських виборах поспіль і перебування при владі безперервно впродовж 18 років. М.Тетчер побила рекорд перебування на посту в цьому сторіччі. Істотно зріс міжнародний авторитет Великобританії.

Всі ці незаперечні досягнення впевнили консерваторів у думці, що саме вони володіють універсальним рецептом правильного керівництва економікою країни, що за консерватизмом майбутнє і всі інші країни мають наслідувати приклад Великобританії.

У багатьох країнах ЄС пішли іншим шляхом. Виборці надали перевагу соціально орієнтованим програмам соціал-демократичних партій, які будували свою політику, не спираючись на принципи консерватизму. Більша свобода профспілок, інша система забезпечення охорони здоров'я - все це ще більше розділяло уряд Великобританії та інших країн-членів ЄС.

Зближення з такими країнами в межах Єдиної Європи сприймається торі, як пряма загроза своїй ідеології. Вони непокояться, що консерватизм розчиниться в загальноєвропейському масштабі, а центральні органи Союзу в Брюсселі будуть проводити політику, яка заперечує їх фундаментальні цінності.

Великобританія вступила до європейського механізму обмінних курсів у 1990 р. і вийшла з нього через два роки, в 1992.

Великобританія, яка багато в чому брала приклад зі свого заокеанського партнера Сполучених Штатів Америки, резонно зазначала, що тісна співпраця не має означати встановлення стабільного обмінного курсу західноєвропейських валют. Адже США з Канадою співпрацюють достатньо тісно. Ця співпраця ще більше поглиблюється входженням обох країн до Північно-Американської Асоціації Вільної Торгівлі (NAFTA). Але ніхто не вимагає встановити постійний фіксований обмінний курс американського та канадського доларів, а далі встановлення між ними валютного союзу.

Найвищого розквіту ЄВС досягла в 1987-1992 рр., коли значно розширились її кредитні можливості, а також зблизились темпи інфляції (окрім Італії), що стало однією з головних гарантій міцної валютної стабільності в рамках ЄВС та постійності решітки паритетів. Яскравий приклад надійності ЄВС - її реакція на події "чорного понеділка" 19 жовтня 1987 р., коли відбулось різке падіння курсу американського долара через паніку на Нью-Йоркській біржі.

У травні 1971 р. було затверджено "план Вернера", згідно з яким пропонувалась триетапна програма, застосування котрої мало привести до фіксації валютних курсів країн-членів ЄЕС та інтеграції окремих національних банків в об'єднану на федеральних основах європейську систему банків. Таке рішення стає можливим завдяки важливим досягненням співтовариства у 60-х роках, зокрема, укладенню митного союзу, створенню єдиної системи внутрішніх ресурсів, проведенню єдиної політики у сфері сільського господарства тощо.

Цього ж року світом прокотилася хвиля валютних криз, що призвела до оголошення президентом Ніксоном 15 серпня 1971 р. рішення про зупинення обміну доларів на золото для офіційних монетарних органів інших країн, яке у такий спосіб формально поклато край останній формі конвертованості валют у золото. Щоправда, потрібний був час для того, щоб світ усвідомив, що золота конвертованість назавжди відійшла в історію. Безумовний відхід національних валют від їх золотого забезпечення призвів до того, що механізм співвідношення валют став базуватися на нових принципах. З 1971 р. під конвертованістю стали розуміти можливий на основі міжнародних конвенцій взаємний обмін валют та їх переведення як платежу за кордон.

У 1972 р. запроваджений унікальний режим курсу валют, який базувався на спільному плаванні валют у формі "європейської валютної змії" у встановлених межах (+2,25% від центрального курсу, з часом для іспанської песети, португальського ескудо та італійської ліри було встановлено пільговий режим коливання у межах +6). З серпня 1993р. внаслідок загострення валютних проблем рамки коливань було розширена до 15%.

Більшість валют європейських країн вільно коливалась щодо долара США, тимчасово реагуючи так на нерегульовані спекулятивні переливи капіталу. З часом даний факт набув постійності, що означало відхід від фіксованих валютних курсів і початок нового періоду в міжнародних грошово-кредитних відносинах.

У 1974 р. Радою Європи прийнято рішення щодо підвищення ступеня інтеграції у співтоваристві та програму стабілізації, економічного зростання і забезпечення повної зайнятості.

З березня 1979р. на території країн - членів валютної системи спільного ринку почали використовувати європейську валютну одиницю - ЕCU. Вартісний паритет еку визначався на основі стандартного "кошика валют" країн - учасниць ЄВС.

Великобританія ж, будучи свідком зростання економічної могутності Німеччини, ще в той час ставила питання: якщо Європа повинна маги спільну валютну політику, то де вона буде прийматись - в офісі Бундесбанку чи в європейських інституціях на користь всіх країн-членів ЄС?¹⁰

У 1988 р. почався другий етап економічного і валютного союзу. Групі експертів під керівництвом Жака Делора, президента Європейської Комісії, було доручено розробити план створення ЄВС. "Звіт Делора" наголошував на тому, що світ дуже змінився останнім часом, а саме, з тих пір, як писався "звіт Верієра"¹¹, хоча обидва звіти увійшли в історію валютного союзу як епохальні.

В червні 1989 р. на Мадридському самміті було прийнято Звіт Делора, і це поклало перший крок до Маастрихтської зустрічі. На Мадридському самміті було прийнято рішення почати перший етап переходу до економічного та валютного союзу з 1 липня 1990 р.. До грудня 1990 р. був підготовлений проект статуту Європейського центрального банку. Та, нарешті, вирішальної угоди досягли під час самміту в Маастрихті (лютий 1992 р.).

Окрім угоди про ЄС та визначення інституційної структури ЄВС, в Маастрихті був узгоджений остаточний точний графік переходу до економічного та валютного союзу, а також затверджені критерії конвергенції - обов'язкові умови вступу до ЄВС. Ратифікація Маастрихтських угод далеко не у всіх країнах пройшла без ускладнень. Особливо важко цей процес відбувався у Великобританії. Швидко збільшилася кількість тих, хто виступав проти єдиної валюти. Але валютна інтеграція йшла слідом за економічною та політичною.

В червні 1995 р. з'являється так звана "Зелена книга", "Одна валюта для Європи", в якій викладені практичні засоби по введенню єдиної валюти: сценарій переходу, контрольні задачі кожного з учасників та, враховуючи суспільні настрої, основні напрямки роз'яснення проекту та завоювання підтримки з боку суспільної думки. Цей документ був затверджений Європейською Радою в грудні 1995 р. на засіданні в Мадриді. На тому ж засіданні було прийняте рішення про те, що спільна валюта буде називатись євро.¹²

Створення спільного ринку вимагало і введення єдиної валюти. "Один ринок - одна валюта" ¹ проте далеко не всі сили з цим погоджувались.

Основні критерії участі в ЄВС, прийняті в Маастрихті, були такими: рівень інфляції не повинен перевищувати середній рівень інфляції трьох європейських країн із найнижчою інфляцією більше як на півтора відсотка; відсоткові ставки не повинні перевищувати середні ставки трьох країн - членів ЄС з найменшими показниками більш як на 2%; обмінний курс валют має бути сталим у діапазоні коливань в існуючому в ЄС механізмі стабілізації обмінних валютних курсів протягом щонайменше двох років; рівень державного боргу має становити не більше 60% від ВВП; дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати 3%.

Бюджетний дефіцит в ЄС у 1997 р. становив 2,8%, що на 3 пункти нижче від пікового значення 1993 р. За останні роки відмінності в темпах росту ВВП в країнах ЄС були в основному в діапазоні 1 - 2,5%, зближувалися також номінальні та реальні ставки процента. Валюти Австрії, Бельгії, Голландії, Данії, Люксембургу та Франції практично

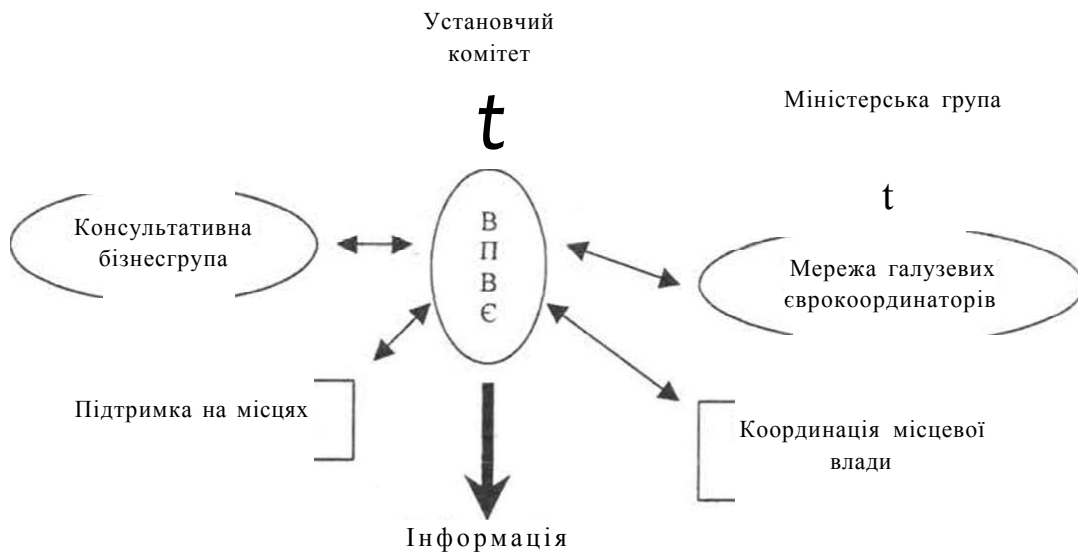
перестали коливатися відносно німецької марки.

Незважаючи на політичні декларації про неприєднання до єдиної валюти, такі ж тенденції простежуються і у Великобританії та Данії. Іншими словами, перехід до євро використовується урядами і для наведення порядку в своєму "фінансовому домі"¹.

Великобританія за своїми економічними показниками не відповідала на момент введення євро вимогам Маастрихтської угоди. Але, зважаючи на роль фунта у світовій економіці, їй було дозволено вступити до зони євро, коли вона того забажає.

Великобританія завжди намагалась триматись осторонь політичної інтеграції і визнавала лише економічну співпрацю. А на думку багатьох британських економістів, функції Європейського Центрального Банку прогнозувались швидше не як нейтрального незаангажованого арбітра, й передбачалось, що його політика буде визначатись закулісною боротьбою між урядами країн, а не обумовлюватись виключно економічними підрахунками.⁵ Не приєднавшись до євросони, Великобританія все ж розпочала активну підготовку до запровадження євро як грошової одиниці ЄС.

Уряд Великобританії витратив чималі кошти на інформування бізнесменів та широких верств населення про введення євро й ті заходи, що будуть прийняті у зв'язку з цим. Наприклад, урядом були випущені спеціальні буклети, в яких просто і доступно пояснювались найпростіші питання: що таке Європейський валютний союз і що він значить для Сполученого Королівства, що буде означати введення євро для місцевої влади, що робиться для можливого вступу Великобританії в подальшому до валютного союзу, що вже застосував уряд Великобританії, щоб допомогти адаптуватись населенню до нової валюти тощо.¹⁶

Уряд Великобританії ще в липні 1997 р., після приходу до влади лейбористської партії, утворив Консультативну бізнес-групу (BEG), щоб забезпечити зворотній зв'язок між урядом та бізнесменами для практичного і швидкого вирішення питань, які виникатимуть в процесі підготовки та впровадження євро. З ініціативи консультантів, що входили в цю групу, та через паралельні зв'язки з громадськістю були вироблені та прийняті наступні основні пропозиції. Уряд повинен розширити консультаційну мережу, щоб охопити населення регіонів так само, як і на рівні центру; пріоритетним завданням поставити поширення інформації, щоб всі організації Сполученого Королівства мали змогу підготуватись до моменту введення євро; передбачити, які кроки у внутрішній політиці допоможуть бізнесу використовувати євро; разом з бізнес-сектором здійснити заходи по прогнозуванню та моніторингу використання євро.¹⁷

У Великобританії була розроблена ціла мережа допоміжних структур, які мали полегшити перехід до введення єдиної європейської валюти. Див схему.¹⁸

Лорд Сімон був призначений відповідальним міністром по нагляду за приготуваннями уряду до введення євро. Установчий комітет виконував функції нагляду за всіма приготуваннями, включно з обговоренням адміністративних та інституційних підготовок у випадку, коли б Великобританія все-таки вирішила приєднатись до єдиної європейської валюти.

Консультативна бізнес-група, утворена в липні 1997 р., забезпечувала всі основні контакти між урядом та представниками бізнесу в практиці адаптації до приходу євро. Членство в ній забезпечувало широке представництво навіть таких організацій, пов'язаних з бізнесом, як Конгрес британських тред-юніонів та Асоціації споживачів.

Для нагляду за приготуваннями в громадському секторі уряд створив Міністерську групу, котру очолила Елен Ліддел - економічний секретар Міністерства фінансів. Кожне міністерство уряду призначало свого представника в цій групі. Так само кожне міністерство призначало координатора з питань введення євро. Їх представники збирались разом лише для обміну інформацією та обговорення спільних питань в моментах, де вони перетиналися.

У центрі схеми знаходиться Відділ підготовки та впровадження євро (EPU). Він був заснований Міністерством фінансів, щоб забезпечити аналітичну та адміністративну підтримку названим комітетам і працював як центральне джерело інформації.¹⁹

Тисячі співробітників Сіті вийшли на свої місця, щоб з четверга, 31 грудня, до неділі, 3 січня, зустріти перехід Європи на єдину валюту євро. Газети охрестили цей перехід конверсійним уїк-ендом.

Майже повним складом заступив на вахту головний гарант надійного функціонування фінансової системи Великобританії - Англійський банк. Адже щоденний оборот на лондонському фінансовому ринку перевищує аналогічний показник Нью-Йорка та Токіо, разом узятих.

Однією з основних проблем при підготовці до "конверсійного уїк-енду" був високий рівень взаємозв'язку між різними фінансовими інститутами. Сіті - виключно взаємопов'язаний ринок. Якщо механізм Сіті, в котрому обертається третина світових фінансових засобів, дав би збій, то його відчули б всі фінансові центри світу.

Перехід на євро міг викликати паніку і в найбільших фірмах Великобританії. Щоб не сталось кризи, компанії, які мають значні торгові інтереси на континенті, мали вчасно забезпечити надійну комп'ютерну мережу, яка б гарантувала швидкий перерахунок фінансових операцій у євро. В протилежному випадку, фірми не могли б проводити оплати і виявилися б без готівкового капіталу. Компанії, що залежать від швидкого обороту коштів, ризикували опинитися у кризовій ситуації, оскільки кредиторам було теж нелегко адаптуватися до нової грошової одиниці. Підпасти під такий удар могла будь-яка європейська, а не лише британська компанія.

Не обминув перехід на євро і малі та середні компанії Великобританії. Щоб з'ясувати, як саме реагували ці компанії на введення нової валюти, було проведено опитування дослідницькою групою МОРІ разом з газетою "Financial times".²¹ Дослідженням були охоплені 753 фірми з числом працівників більше 10 осіб. "Після року жорстких суперечок між політиками та бізнесменами з приводу входження Європи в єдине поле євро перше незалежне опитування громадської думки виявило, що більша частина британських компаній вважає, що рано чи пізно, але вступити в цей союз [валютний - О.Н.] доведеться", - вважають автори дослідження. 26% компаній переконані, що Великобританія повинна перейти на євро якомога швидше, точніше, до закінчення повноваження парламенту нинішнього скликання - до 2002 р.. 37% висловили думку, що це повинно відбутись після наступних загальних виборів. І лише 14 відсотків заявили, що цього не потрібно робити ніколи. Не визначились 14 відсотків опитаних.

Згідно з висновками авторів опитування, 63% представників британського бізнесу вважають, що Сполученому Королівству варто вступити до валютного союзу в найближчі 4-8 років, а 48% висловлюють думку, що подібний крок позитивно відіб'ється на

британській економіці". 17% респондентів сказали, що "нічого не зміниться". 28% опитаних не схвалили такого кроку.

Найактивнішими прихильниками переходу на єдину європейську валюту, окрім вже згаданих великих компаній, виявились фірми Шотландії. Цей регіон єдиний у Сполученому Королівстві, де переважна більшість бізнесменів вважають, що приєднання до валютного союзу позитивно відіб'ється на британській економіці. Така позиція зовсім не виглядає незрозумілою і легко пояснюється популярністю автономістських ідей в цій частині Сполученого Королівства. Подібні настрої передбачались ще результатами голосування на загальних парламентських виборах 1997 р., коли від Шотландії та Уельсу не пройшло жодного депутата-консерватора, але в той же час 22% голосів у Шотландії взяла Шотландська національна партія, яка виступає за повне відокремлення регіону²². І звісно, як і по всій країні, перемогу отримала лейбористська партія на чолі з Тоні Блером, який чітко зайняв гіроєвропейську позицію. Таким чином шотландські націоналісти мають намір забезпечити собі більшу автономію.

Представники іноземних компаній на території Великобританії, а їх нараховувалось на кінець 1998 р. 11% від загальної кількості компаній на Британських островах, були майже єдині в думці, що перебування Великобританії в найближчому часі поза межами євро жодним чином не може вплинути на їх інвестиційні плани. Лише 10% вважали, що ця обставина так чи інакше вплине на інвестиції.

Рішуче "так" сказали входженню в "поле євро" британські інвестори (81%) та компанії, що працюють на експорт (81%).

Як видно з дослідження, більшість британських бізнесменів погано орієнтовані як про кроки ЄС по створенню єдиної європейської валюти, так і про спроби уряду Сполученого Королівства підготувати країну до євро. Лише 8% сказали, що дуже добре інформовані про євро, 33% - "задовільно", 44% - "незадовільно", 15% - зовсім неінформовані. Понад 75 відсотків респондентів повідомили, що не здійснили жодних практичних кроків по підготовці до роботи з євро. Почали готуватись до цього 22% учасників опитування.

Що ж стосується ширшого питання про необхідність участі в ЄС, то 76% висловились на користь цього і 16% - проти.

Але незалежно від різниці з поглядах щодо євро більшість бізнесменів переконані, що вони будуть "регулярно" використовувати грошові знаки єдиної європейської валюти в 2010 р.

Конфедерація британської промисловості заявила, що дані дослідження лише підтверджують висновки її власного опитування, котре свідчить, що 72% бізнесменів хочуть бути в єдиній європейській валютній сім'ї.

З ентузіазмом на користь євро висловився головний прихильник валютного союзу в уряді міністр торгівлі та промисловості Пітер Мендельсон після своєї поїздки в США. Британська економіка, сказав він, може втратити вигідні торгові угоди та позбавиться значної долі інвестицій американських підприємців, якщо не визначиться чітко з термінами приєднання до євро.

Одночасно активізувались противники приєднання Великобританії до єдиної євровалюта: ними створено загальнонаціональний рух.

Зпоміж найтвердіших противників вступу у валютний союз - консерватори, що знаходяться в опозиції. Їх непокоїть, що потужний Брюссель буде диктувати Лондону, що потрібно робити у власному домі. Вони всі виховані в дусі тетчеризму і змиритись з думкою, що Брюссель буде нав'язувати свою політику Лондону, для них є неприпустимим.

Великобританія, орієнтуючись на Сполучені Штати Америки, знову повторила ситуацію післявоєнних років, коли вона не стала в авангарді європейської інтеграції і пізніше змушена була пристосовуватись до умов, які запровадили інші країни без її участі. Подібним чином Великобританія відмовилась і від участі у формуванні Європейської

валютної системи.

Європейський Центральний Банк (ЄЦБ) є центральною частиною ЄВС. Він виконує функції центрального банку для всієї системи ЄВС та буде єдиним емітентом нової європейської валюти - євро. Знаходиться ЄЦБ в німецькому місті Франкфурті.

Маастрихтський договір передбачає, що головна мета ЄЦБ - це збереження "стабільності цін", тому банк повинен підтримувати економічну політику зони євро, але лише в тому випадку, коли вона не суперечить стабільності цір. Тому навіть якби європейські центральні банкіри і захотіли б керувати обмінним курсом євро, у них надто мало влади для того, щоб змінити з цією метою відсоткову ставку, вважають розробники ЄВС.

У другій статті Маастрихтського договору йдеться про те, що ЄЦБ не повинен отримувати інструкцій та вказівок з боку інститутів ЄС та від урядів країн - членів ЄС та інших органів.

Рада керівників ЄЦБ складається з членів правління та керівників національних центральних банків країн - членів ЄВС. Члени Ради повинні бути незалежними від політичного втручання з боку своїх країн.

Національні центральні банки ще продовжують відігравати важливу роль в ЄВС. Разом з ЄЦБ національні центральні банки утворюють Європейську систему центральних банків (ЄСЦБ). Операції ЄСЦБ сильно децентралізовані.

В той час як Рада керівників ЄЦБ визначає майбутню загальну спрямованість політики, відповідальність за її виконання несуть центральні банки. Керівництво різних центральних банків, зрозуміло, має розбіжності у поглядах на ступінь децентралізації. Але ці розбіжності обмежені єдиною відсотковою ставкою. А це означає, як писав американський журнал "Newsweek", що одна з найфундаментальніших цін, ціна грошей буде однією для всього спільного європейського ринку.^{2^}

Великі переваги єдиної валюти в тому, що вона знизить витрати на інформацію та угоди й створить широкий валютний блок, який буде рівноцінний долару. Євроентузіасти впевнені, що євро зможе бути резервною валютою. Необхідність валютного союзу, на їх думку, є для завершення руху до повнокровного спільного ринку, такого, який існує в Сполучених Штатах. "Євро - це найкращий страховий поліс в нашому розпорядженні проти неутраїбалізму, повернення до націоналізації економічної політики в Європі, протекціонізму, недолугої податкової політики та змін обмінних курсів незалежно від основних показників", - говорить Норберт Вальтер, головний економіст "Дойче банк" у Франкфурті.⁴ І все ж є занепокоєння відносно шкоди, пов'язаної з відмовою від інструмента здійснення обмінних курсів.

Встановлюючи суворі межі для бюджету, боргу та інфляції в країнах - членах ЄС, ЄВС радикально змінює спосіб життя Європи. Це змушує змінити "європейську соціальну модель", як її назвав Ширак: поєднання соціальних витрат, захисного трудового законодавства та сильної ролі уряду як наймача, акціонера, регулятора, що надає соціальні послуги від телекомунікацій до охорони здоров'я та освіти. Це також змінює спосіб функціонування бізнесу в Європі, посиливши конкуренцію.

Але хоча заплановані зміни поступаються за глибиною тим, що були проведені у Великобританії в еру Тетчер, багато європейців непокояться, що врешті-решт все це призведе до поєднання німецької фінансової дисципліни та англійського вільного ринку.

Таким чином, виникає прірва між політичною та діловою елітою Європи і широкими верствами стривожених людей, які бачать, що дорога до ЄВС сповнена парадоксами: прагнучи більшої інтегрованості, стверджують її опоненти, Європа відкидає щедрість післявоєнної моделі та приймає регресивну в соціальному плані "англосаксонську модель", близьку до системи США. Зникає цілий світогляд.²⁵

Якщо обмінні курси країни не відповідають курсам всередині союзу, то країну чекає болісна і досить не вигідна для неї операція, щоб привести внутрішні ціни у відповідність до тих, що діють в союзі. Великобританія випробувала це на собі,

вступивши до Європейської валютної системи в листопаді 1990 р., а потім вийшовши з механізму обмінних ставок у зв'язку з його кризою в 1992 р. Але цей епізод допоміг їй зламати інфляційні очікування.

Коли вартість фунта стерлінгів у 1998 р. знову була майже на вершині свого циклу відносно марки, Великобританія вважала за краще почекати з вступом до ЄВС. Хоча її фінансовий стан був кращим від будь-якого іншого члена ЄС (не беручи до уваги крихітний Люксембург), це політичне рішення відклалося до наступних виборів. Тим часом Великобританія може узгодити свою політику з політикою ЄЦБ. Сигналом для ринку, що фунт досяг рівноваги з євро, стане момент, коли процентні ставки в Англії опустяться до їх рівня на континенті.

Після того, як країни будуть знаходитись у валютному союзі достатньо довго, зарплата, ціни та відсоткові ставки пристосуються до єдиного рівня. Під час кризи механізму обмінних ставок новачкам, подібним до Великобританії, довелось вийти з нього, боячись потрясінь. Але досвід країн Бенілюксу та Австрії був зовсім іншим. Не зважаючи на асиметричний шок об'єднання в спільну економіку, ці дрібніші країни змогли зберегти паритети своїх валют тим, що продовжували керувати своєю валютною політикою з допомогою платіжного балансу.

Економісти вважають, що повинен пройти "період псевдоконвергенції - перетин в певній точці рівнів банкової відсоткової ставки" Британії та європейських держав. Окрім того, темпи інфляції у Сполученому Королівстві, як правило, вищі, ніж, наприклад, у Німеччині. У процесі підготовки до вступу у валютний союз Британія, вважає Лондон, повинна скоротити цей рівень, привести даний показник у відповідність з німецьким. В іншому випадку британська економіка буде програвати в конкурентоздатності Німеччині та іншим європейським державам.²⁶

Прем'єр міністр Тоні Блер, сам будучи прихильником євро, поспішив зупинити найбільш прудких єврофілів, в тому числі в кабінеті лейбористів. Він виступив за входження до валютно-економічного союзу ЄС, але уряд, як підкреслив прем'єр, не збирається робити поспішних кроків і проведе референдум з цього питання лише після 2002 р. Таким чином, британські компанії знову були поставлені в незручне становище, через невизначеність моменту) приєднання до "зони євро".

В лютому 1999 р. Тоні Блер представив у Палаті громад 60-сторінковий "національний план перебудови", згідно з яким лейбористи сподіваються вводити Британію в єврозону, в якому говорилось, що приблизно на початку 2004-го Британія вже зможе стати частиною Європейського валютного союзу.

З огляду на історію взаємин Великобританії та ЄС це здається нереальним, але якщо порівняти опитування початку 1999 р. з даними 1996 р., то пересування точок на графіку працює більше на оптимістів, ніж на песимістів. На початок 1999 р. послідовних противників вступу Британії в єврозону було 24% (в 1996 таких було 33%); за ті ж три роки чисельність твердої підтримки зросла з 10% до 17%. Але головне, що майже 50% електорату віднесли себе до тих, "кого можна переконати". Те ж опитування показало, що сім з десяти британців вважають, що вони або їх діти вступлять у зону євро протягом наступного десятиліття.²⁷

Незважаючи на те, що табір британських євроскептиків відомий потужними, правда в минулому, політичними фігурами, доповнений групою дуже багатих людей (а проєвробізнес неохоче спонсорував кампанію підтримки), Блер наполегливо прокладає шлях в євро-Європу.

Центральна преса країни в перші місяці після введення євро поділилась начебто порівну. П'ять з них підтримали Блера (The Mirror, Express, Daily Star, Independent, Financial Times), та п'ять склали табір скептиків (The Sun, Mail, Times, Telegraph, Guardian). Однак у "скептиків" близько 20 млн. читачів у день, а у єврооптимістів - лише 12. В боротьбі євроентузіастів та євроскептиків засоби масової інформації відігравали і продовжують відігравати особливу роль, оскільки саме через них формується суспільне

сприйняття чи навпаки відторгнення ідеї все більшого зближення в рамках Європейського Союзу. Достатньо важко уряду Тоні Блера переконати пересічного британця в тому, що йому необхідна євро і потрібно передати частину повноважень у валютній політиці від національного банку до Центрального Європейського Банку, коли преса євроспектиків пише, що ЄЦБ настільки ж далекий від людей, як був двір Людовіка XVI від французького народу напередодні революції.²⁸

Хоча Блеру важко узгоджувати свою спрямованість до єдиної валюти з раціональним скептицизмом відносно успіхів євро, він все ж не забув згадати, що Британія приєднається лише до "успішного євро". Це означає, що лейбористи зарезервували собі шлях для успішного відступу, і на проведення референдуму підуть лише при стовідсотковій впевненості у перемозі. Якщо подальші опитування громадської думки покажуть опозиційність британців до євро - референдуму не буде.

Така ремарка зовсім не сподобалась британському бізнесу, особливо малому й прихильному до євро. Справа в тому, що Блер після впровадження євро виступив не стільки за приєднання до єврозони, скільки за необхідність почати термінову підготовку до нього. А ця підготовка до євро обійдеться для малого бізнесу в чималі гроші.

Торі, головні опоненти євро-Британії, звинуватили Тоні Блера в тому, що розгортаючи процес тотальної підготовки, він позбавив країну можливості вибору та створює умови примусового вступу до єврозони.

Британський прем'єр проявив ініціативу в сфері євро не лише у внутрішній політиці, але й в зовнішній. На початку березня на зустрічі європейських соціалістів в Мілані Тоні Блер спробував вплинути на політику ЄВС, не входячи до неї. Непокоячись - у власних британських інтересах - про успіх майбутнього євро, закликав Європу перейняти досвід США в зниженні рівня державних витрат та підтримці вільного підприємництва. З приводу цього німецький міністр Лафонтен різко заявив, що нові робочі місця в Європі будуть створюватись за рахунок більших витрат держави та нижчих відсоткових ставок. Великобританії знову нічого робити* окрім як прийняти правила гри, що запроваджує в Європі Німеччина.

Перехід на нову валюту не буває простим. Найважче до нього пристосуватись людям. Вони звикли до розрахунків у національних валютах, кожному з 375 мільйонів людей з Європейському Союзі належить вчитись по-новому зрівнювати ціни та думати про них. Потрібна також і емоційна перебудова. Заміна в 2002 р. банкнот із зображеннями облич національних героїв на безликі арки і мости - це сильна емоційна травма, на зразок втрати національного спадку. Посилиться смуток за втратою валютного суверенітету, який завжди був ключовим компонентом політичного суверенітету.

Введення єдиної валюти зміцнює Європу, формує її як економічну та політичну цілісність, і більшість погоджується з такою тезою. Але на думку багатьох аналітиків, це було не новим кроком, а черговим тесом на міцність співпраці в об'єднаній Європі. І незалежно від того, наскільки успішним може бути проект євро, це має значення лише для економічної інтеграції, а для формування європейської ідентичності введення єдиної валюти значить досить небагато, оскільки спільнота формується не валютою, а спільністю історичних подій, ідей та героїв.²⁹

Великобританія вагається у прийнятті євро. Історичний досвід та сучасна економічна і політична ситуація в країні ускладнюють однозначне вирішення питання на користь чи проти єдиної валюти як ознаки все тіснішої співпраці європейських країн-членів ЄС. На думку її прем'єр-міністра Тоні Блера, якщо ідея єдиної валюти виявиться успішною і сприятиме інтересам британської економіки, Великобританія приєднається до цього економічного союзу. І попри те, що остаточне рішення щодо цього питання прийматиме народ на референдумі, очевидним є такий момент, про який зауважував Т.Блер: для Великобританії перебувати в опозиції до концепції єдиної валюти, витрачаючи час на її критику та підрив, було б виявом поганої та незграбної зовнішньої політики, не кажучи вже про внутрішню економічну ситуацію.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Селінков СЛ. Економічний і валютний союз як форма загальноєвропейської економічної інтеграції. Автореферат. - К., 2000; 2. Комаров И. Долгая дорога к евро. // Персонал. - 1999. - №2. - С.93; 3. Там само; 4. Там само; 5. Круль О. Час евро// Політика і час. - 1999. - №1. - С.3; 6. Kenen B. Peter. Economic and monetary union in Europe. Moving beyond Maastricht. - Cambridge University Press, 1995. - P.5; 7. McKay David. The political Sustainability of European Monetary Union // British journal of political science. - 1999. - July. - Volume 29. - Part 3. - P.464; 8. Цит. за: Юрий Левченко // Новое время. - 1988. - № 49. - С. 17; 9. Kenen B. Peter. Economic and monetary union in Europe. Moving beyond Maastricht. Cambridge University Press, 1995. - P.9-10; 10. Там само. - P. 10; 11. Там само. - P. 11; 12. Комаров И. Долгая дорога к евро // Персонал. - 1999. - №2. - С.98. 13. Kenen B. Peter. Economic and monetary union in Europe. Moving beyond Maastricht. Cambridge University Press, 1995. - P.9; 14. Круль О. Час евро// Політика і час. - 1999. - №1. - С.6; 15. McKay D. The Political Sustainability of European Monetary Union // British Journal of Political Science. - Volume 29. - Part 3. - July 1999. - P.481-482; 16. Euro. Get ready for the euro. January 1, 1999. - HM Treasury, Euro Preparations Unit. - London. - 1998; 17. EMU. Steps for 1999. - HM Treasury, Euro Preparations Unit. - London. - 1998. - P.2; 18. Там само. - P.3; 19. Там само. - P.4; 20. Зайцев Б. Великобритания: осторожный подход к евро// Компас. - №49. - С.33; 21. Дані названого опитування подаються за виданням: Зайцев Б. Великобритания: осторожный подход к евро// Компас - №49. - С.34-35; 22. Перегудов С. Великобритания после выборов 1997 года: обычная смена власти или прорыв в XXI? // Мировая экономика и международные отношения. - 1998. - № 3. - С.75; 23. Building of Europe that works. The single currency represents a great opportunity. With the right policies in place, it will knit Europe's economies together and create the jobs the Continent needs. - Newsweek. Special issue. - November 1998 - February 1999. - P. 103; 24. Трещина на континенте: многие европейцы опасаются последствий плана единой валюты // Компас. - 1996. - №36. - С. 73; 25. Там само - С. 72; 26. Зайцев Б. Великобритания: осторожный подход к евро // Компас. - №49. - С.37; 27. Загоруйко Ю. Страсти вокруг евро // Зеркало недели. - 1999. - 13 марта - С. 10; 28. ECB should change its tune. Guardian the. - 2000 - October 9. - P.25; 29. Money for Mars. The euro has no reference to a common past that has been widely forgotten. Who is prepared to die for Europe? - Newsweek. Special issue. - November 1998 - February 1999. - P. 104.

В.І.Бурдяк

БОЛГАРСЬКИЙ ШЛЯХ У ЄВРОПУ: РЕАЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОШУКУ МІСЦЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

При всьому "зачаруванні"⁴ суспільства постреволюційною свободою прагнення країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) до здобуття (чи відновлення) повноцінної європейської ідентичності визначалося цілком прагматичними, найперше соціально-економічними і політичними факторами та міркуваннями. Зміни в суспільстві та нова політична ситуація на континенті поставили перед колишніми соціалістичними країнами безліч складних питань, пов'язаних з формуванням нового для них внутрішнього і зовнішньополітичного курсу. Ці питання торкалися нової розстановки сил у Європі і того, як їм будувати свою політику в сфері безпеки, які напрямки цієї політики вважати першочерговими і необхідними для створення сприятливих зовнішніх умов вирішення своїх внутрішніх проблем. На які політичні сили Європи орієнтуватися? Чи зберігати старі пріоритети у стосунках з новими країнами, утвореними на теренах СРСР, чи прискорити розвиток нових відносин з нейтральними країнами континенту? Чи рухатися шляхом інтеграції із західними економічними, політичними і військовими структурами? Як в нових умовах вирішити проблеми, пов'язані з суперечками національно-територіального і міжнаціонального характеру, що негативно впливають і на загальну ситуацію на континенті, і на взаємовідносини держав ЦСЄ? Певна річ, що всі ці питання бурхливо обговорювалися в країнах і в ході дискусій вироблялися конструктивні підходи до їх вирішення.

На фоні краху системи "реального соціалізму" природною і привабливою моделлю суспільного розвитку вбачалася західна з її порівняно стабільною і ефективною економікою, сталими і сильними демократичними інститутами, розвинутою соціальною сферою, надійною системою колективної безпеки. В залежності від обставин, що склалися в тій чи іншій країні в конкретний період, від розстановки опозиційних сил в ідейно-політичній боротьбі як об'єкт для наслідування висувалися різні конкретні взірці: